

УДК 342.731:322 (289.3)

Говард Біддулф

Церква Ісуса Христа святих останніх днів в контексті формування свободи віросповідань в Україні

На основі власних спостережень автор статті розповідає, як поставала в Україні нова для неї Церква Ісуса Христа Святих останніх днів, як вона одержала законодавчо визначене становище в Українській державі. З'ясовано основні поняття «терпимості», «віротерпимості», «нетерпимості» в сфері релігії. Виділено етапи у формуванні релігійної свободи в Україні, періоди розвитку державно-церковних відносин. Аргументовано доведена різниця між Україною та іншими державами колишнього СРСР у її ставленні до релігійних меншин. Докладно описується історія взаємин між державними органами влади і ЦХСОД. Глибоко аналізується державна релігійна політика України, яка дала можливість утвердитися принципам релігійної свободи.

Ключові слова: Церква Ісуса Христа Святих останніх днів, свобода віросповідань, релігійна свобода, державно-церковні відносини, Україна

Howard Biddulph

The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints in the context of freedom of religion in Ukraine

Based on his own observations, the author describes how the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints first appeared in Ukraine, and how it received a legally established position in the Ukrainian state. The basic concepts of «tolerance» and «intolerance» in the field of religion are identified. Stages in the formation of religious freedom in Ukraine and periods of development of church-state relations are highlighted. The difference between Ukraine and other countries of the former USSR in their relation to religious minorities is proved. The history of relations between the state authorities and the LDS Church is described in details. State religious policy of Ukraine, which made possible to establish the principles of freedom of religion, is deeply analyzed.

Keywords: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, freedom of religion, religious tolerance, church-state relations, Ukraine

В українському релігієзнавстві відсутні праці, в яких би розглядався процес становлення і розвитку якоїсь із новоз'явлених в країні конфесій в фоні тих змін, які відбувалися в українському законодавстві з питань релігійної свободи. Автори статті розкривають це на прикладі історії Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів. *Метою статті є саме відтворення цього процесу.* Тим більше, що її автори були безпосередньо

8. Державно-церковні відносини

включені в діяльність ЦІХСОД на українських теренах впродовж всіх років незалежності України.

Дослідженість заявленої теми незначна, що насамперед пояснюється недавністю проаналізованого процесу. Тут ми можемо наголосити лише на важливості монографічних праць професорів А. Колодного і Л. Филіпович з історії Церкви ІХСОД у світі й Україні.

Початковий етап з'яви, поширення та діяльності мормонізму в Україні характеризується відносно швидким зростанням тут його Церкви ІХСОД. Відомо, що лакмусовим папірцем релігійної свободи в суспільстві є його ставлення до релігійних меншин [6]. Віротерпимість означає офіційне визнання або терпимість з боку держави щодо прав окремих осіб чи груп, які мають нетрадиційні або відмінні релігійні переконання і виявляють їх в релігійній практиці. Цілком можливим є й таке, коли релігійна меншина досягла офіційної терпимості з боку влади і водночас відчуває значну нетерпимість з боку суспільства, й навпаки – нонконформістська деномінація може знайти значне визнання у суспільстві, не досягнувши визнання чи ж толерантного ставлення до неї з боку держави.

Досвід засвідчує, що уряди країн можуть реагувати на нетрадиційні релігійні конфесії п'ятьма способами:

- 1) законодавчим (наприклад, акт парламенту або поправки до нього);
- 2) виконавчим (через переосмислення законодавства, юридичної реєстрації церкви або відмови від неї);
- 3) через дії правоохоронних органів (наприклад, арешт або затримання учасників, відкриття або закриття приміщення для відправлення релігійних обрядів);
- 4) рішенням суду (наприклад, звинуваченням, висунутим на користь або проти релігійних учасників);
- 5) з допомогою відповіді на обласному або місцевому рівнях управління, які можуть відрізнятися від національного рівня [8].

Корисно виділити три можливі перспективи державної політики щодо нетрадиційних конфесій.

Перша перспектива може бути визначеною як «нетерпимість», оскільки офіційне визнання і реєстрація не дозволяються: релігійні учасники при цьому позбавлені права публічно сповідувати свої переконання.

Друга перспектива – «обмежена терпимість», що означає надання юридичного визнання і офіційної реєстрації церкві з боку держави, але її прихильникам можуть значно зменшити права публічно виявляти свої переконання (наприклад, брати участь в євангельській роботі) в порівнянні з переважаючими традиційними церквами.

Третя – «повна віротерпимість», що означає надання повного права публічно сповідувати вчення Церкви, а також користуватися офіційним правовим статусом [21, с. 79–80]. При цьому окремі посадові особи та інші політичні суб'єкти можуть використати свої особисті переконання, які будуть в протиріччі з офіційним законодавством про свободу віросповідання, щоб застосовувати або витлумачувати закон по-різному. Відтак, встановлення релігійної свободи буде залежати не тільки від законодавчого акту належних правових гарантій, а й від появи широкої «культури толерантності», в якій існує широке визнання плюралізму, інакомислення і автономії конфесій.

На основі власного досвіду визначимо етапи вияву віротерпимості в Україні щодо Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів.

1. Державна толерантність щодо релігії в останні дні СРСР М. Горбачова. Ми приїхали до Києва наприкінці реформ Горбачова, що мали назву перебудова і гласність. Перебудова стимулювала нове духовне пробудження, тому що розв'язала безліч нових можливостей для незалежних організацій, явище, яке політологи і соціологи визначили як виникнення громадянського суспільства, як одну з передумов настання справжньої демократії [15; 14; 7; 4]. У Києві та інших містах ми зустріли ряд освічених і талановитих людей, а також інших громадян, які почали вивчати різні релігії, в т. ч. і Церкву ІХСОД. Всесвітнє керівництво Церкви ІХСОД в Солт-Лейк-Сіті (штат Юта, США) переслали нам кілька сотень листів від громадян із всієї території України, які просили прислати мормонських місіонерів і церковну літературу в Україну. Іноземні місіонери були спроможні реагувати на цей вилив запитів лише після того, як Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» був прийнятий Верховною Радою Української РСР у квітні 1991 р., що легалізував місіонерське служіння [13]. Ми постаралися відповісти на всі листи, адресовані Церкві ІХСОД, і направили адресатам деяку церковну літературу. Проте приїхати до Києва на початку 90-х років м. ст. змогли лише декілька місіонерів.

8. Державно-церковні відносини

Позитивним було те, що прийнятий закон не визначав жодну із церков, діючих в Україні, державною і проголосив рівність усіх віросповідань. Проголошена свобода совісті при цьому прямо включила в себе право змінювати релігію і навчати релігії своїх дітей. Новий закон гарантував необмежене право брати участь в місіонерській і благодійницькій діяльності, забезпечувати релігійну освіту, публікувати і поширювати релігійну літературу, а також використовувати засоби масової інформації для релігійних цілей. Також дозволялося встановлювати відкриті міжнародні відносини в релігійних справах [13]. Коротше кажучи, цей принципово важливий закон епохи Горбачова визначив «повну віротерпимість» у сфері свободи віросповідань.

У квітні 1991 р. Верховна Рада України ухвалила аналогічний законодавству СРСР свій Закон про свободу совісті. В ці роки була утворена Українська православна церква Київського патріархату, реабілітована Українська греко-католицька й Українська автокефальна православна церкви. Були зареєстровані парафії або об'єднання різних християнських, іудейських, ісламських, орієнталістських та інших конфесій.

Київська філія Церкви Ісуса Христа святих останніх днів, яка на той час налічувала лише 40 своїх членів, була організована в квітні 1991 р. й офіційно зареєстрована в міськраді 9 вересня 1991 р. Це була відповідь на петицію, яку я, Говард Біддулф, відправив Віктору Черінькові – депутату, який представив її на зборах кіївради. Через два дні по старійшина Бойд К. Пекер і старійшина Даллін Х. Оукс (обидва з Кворуму Дванадцятьох Апостолів) та Денніс Б. Ноєншвандер (сімдесятник) прибули до Києва, щоб офіційно освятити Україну для проповідування тут Євангелії Церквою ІХСОД. Ця служба відбулася в Києві біля пам'ятника Володимирі Великому.

2. Пострадянський період «повної віротерпимості» (1991–1993). Новостворена незалежна Україна успадкувала релігійну політику «повної віротерпимості» епохи Горбачова і на початках продовжувала її відповідно до положень нової версії Закону «Про свободу совісті та релігійні організації». Це законодавство, в поєднанні з офіційною реєстрацією ряду нових конфесій в Україні, привело до встановлення тимчасово теплих відносин між українськими чиновниками і представниками цих нетрадиційних конфесій.

Така дружня політика «повної віротерпимості» в поєднанні з вимогою, створеною чудовим духовним пробудженням, яке поширювалося

серед громадян молодшої незалежної країни, привели до того, що велика кількість іноземних місіонерів почали активно прибувати в Україну в період 1990–1993 рр. Протестанти-євангелісти та Свідки Єгови провели масові мітинги на стадіонах за стилем медійних бліців, які українці раніше не бачили. Приїхала велика кількість місіонерів Римо-католицької й Лютеранської церков, а також представники Церкви Об'єднання преподобного Муна, саєнтології – учнів Рона Хаббарда, крішнаїтів, мусульман сунітів, суфії і шіїти, буддисти, індуїсти, растафаріанці й апокаліптичні емісари японської асоціації Аум, представники рухів Чінмоя та Реріха, а також інших місцевих груп, зокрема таких, як православні «старовіри» і «Біле Братство» [4, р. 10].

Як і в інших конфесіях, кількість мормонських місіонерів також значно збільшувалася. Якщо у червні 1991 р. в Києві було вісім місіонерів повного дня, то станом на 1 липня 1993 р. їх кількість в Україні зросла до 140. При цьому половину з них було призначено до нової місії, що почала діяти водночас і у Донецьку.

Кількість охрищених-навернених до мормонської Церкви швидко зростала. Від однієї філії, що налічувала 40 членів в середині 1991 р., кількість членів Церкви ІХСОД в Києві до середини 1993 р. зросла приблизно до 1800, які входили до складу шістнадцяти філій. У кожній філії головував вже місцевий український президент. Шістнадцять філій були розділені на три округи, якими керували також місцеві українські президенти. Кожному місцевому провіднику було запропоновано дати певне покликання всім активним дорослим членам Церкви, щоб залучити їх опісля до служіння іншим. На той час було надто багато нехрищених, просто зацікавлених церквою людей, які відвідували церковні служби в кожній філії. Кількість охрищених і навернених помітно зростала.

В Києві відбувалися наші зустрічі із членами Державної Ради у справах релігії. У нас налагодилися з ними постійні сприятливі відносини.

У березні 1992 р. ми отримали дозвіл поїхати в Донецьк. 18 березня чотири місіонери прибули до міста й відразу ж зустрілися тут з місцевими урядовцями, які їх добре прийняли. 1 липня 1993 р., коли була створена Українська Донецька місія, в цьому регіоні було вже шість нових невеличких філій (чотири – в місті Донецьку, одна – в сусідній Горлівці і одна в Макіївці). Загалом на Донбасі на цей рік було вже близько 350 охрищених навернених. Місцеві провідники керували всією діяльністю філій.

8. Державно-церковні відносини

В кінці вересня 1992 р. чотири місіонери відкрили для проповідвання Харків. Через дев'ять місяців, на 1 липня 1993 р., в цьому місті було вже сім нових малих філій і 350 охрищених навернених. Всі вони скеровувалися місцевими українськими президентами філій під керівництвом українського харківського президента округу. Проте в офіційній реєстрації у Харкові в 1993 р. Церкві Ісуса Христа Святих останніх днів було відмовлено, бо українська релігійна політика щодо нових церков почала вже помітно змінюватися. Після того, як Харківський округ був підпорядкований новій місії, яка базувалася в Донецьку, Церква подала позов до суду на Державну раду у справах релігій. Церква виграла цю справу і після цього була зареєстрована місія і в Харкові.

3. Обмежувальне законодавство і «обмежена толерантність» в Україні (1993–1995). Різке зростання релігійних рухів – нових для народів колишніх радянських республік, здійснюваних з підтримкою великої кількості іноземних місіонерів, викликало негативну реакцію з боку переважаючих історичних традиційних конфесій. Політичний вплив російського і українського православ'я, в свою чергу, призвів до негативної реакції держави на нові релігійні рухи, що сильно вплинуло й на роботу місіонерів ЦІХСОД.

Домінуючі православні церкви – як Московського, так і Київського патріархатів – вважали місіонерську роботу місцевих і зарубіжних місіонерів нетрадиційних конфесій прямим випадом і конкуренцією з ними за душі їх «власних отар», незважаючи на те, що в 1990 р. тільки 30 відсотків колишніх радянських громадян вважали себе навіть номінально віруючими [22, с. 65]. Митрополит Кирило Смоленський і Калінінградський (другий на той час найвищий російський православний клірик, а опісля – Патріарх РПЦ) назвав католицьку та нетрадиційні церкви «духовними колонізаторами, які всіма правдами і неправдами намагаються відірвати людей від [православної] церкви» [цит. за: 17, р. 5].

Патріарх Алексій II заодно також відповів подібним звинуваченням: «Це наш обов'язок боротися за душі людей усіма законними засобами. Ми повинні реагувати на триваюче інтенсивне проповідування католицьких кіл і різних протестантських груп ..., на зростаючу активність сект, в тому числі тоталітарного характеру... , бо це в основному наші власні брати і сестри, які стають жертвами цих сект».

Натан Лернер так описав конфлікт, який виник через місіонерську діяльність нетрадиційних церков: «Те, що являє собою священний обов'язок євангелізації для однієї групи, розглядається іншою групою, як неправомочне проповідування... Деякі групи розглядатимуть дану діяльність як нормальний вияв свободи вираження думок, у той час як інші будуть дивитися на ту ж саму діяльність, як на незаконне вторгнення в їхню групову ідентичність і порушення їхньої свободи совісті».

У ці роки Верховна Рада України прийняла поправки до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Вони були розроблені і введені з метою істотно обмежити діяльність нетрадиційних конфесій. Правда, добре, що в українському законодавстві не з'явилася поправка, відповідна російській, згідно з якою місцеві органи влади мали підтвердити, що певна релігійна конфесія існувала на відповідній території принаймні п'ятнадцять років з тим, щоб користуватися правами «релігійної організації». Ці поправки були підписані президентом України Леонідом Кравчуком у січні 1994 р. На відміну від законодавчих змін, запропонованих у Москві, українські поправки не зменшували свободи українських громадян, що належать до невеликих місцевих конфесій. Обмеження поправок 1993 р. застосовувалося безпосередньо до іноземних релігійних представників, вимагаючи, щоб вони служили в Україні тільки за офіційним запрошенням зареєстрованої місцевої релігійної громади, затвердженим місцевим відповідальним державним органом. Крім того, запрошені іноземні місіонери могли б служити тільки в певному місці, де запрошуюча релігійна громада має юридичний статус.

У звіті до міжнародного наукового керівника нашої місії 20 квітня 1993 р. я, Говард Біддулф, написав: «Протягом кількох місяців ми спостерігали зміну офіційного ставлення до західних релігійних груп. Видатні представники інтелігенції і деякі політичні діячі виступили з публічними заявами, спрямованими проти збільшення євангельської діяльності так званих західних церков..., [які] атакують і заважають розквіту української культури... Мій друг, який обіймав високу посаду в українському уряді..., підтвердив [цю думку] і сказав, що очікує, що деяка форма офіційного секвестру або обмеження тепер політично неминуча для уряду» [1].

Дізнавшись, що нові поправки до закону 1991 р., ймовірно, будуть запроваджені в кінці 1993 або на початку 1994 р., ми вирішили

8. Державно-церковні відносини

збільшити нашу активність, перш ніж вони були офіційно оприлюднені. Місіонерська робота була швидко розпочата в Одесі, Дніпропетровську і Сімферополі з метою хрищення достатньої кількості новонавернених, щоб офіційно заснувати там маленькі філії в кожному місті, які будуть потім мати можливість запрошувати іноземних місіонерів відповідно до положень статті 24 Поправки, які будуть запропоновані в грудні 1993 р. Це було успішно виконано. Нові філії ЦІХСОД в Одесі та Сімферополі були затверджені в листопаді і грудні після успішного лобіювання місцевих органів управліннями Міністерства охорони здоров'я і Міністерства освіти на протидію до Ради у справах релігій. Схвалення філії ЦІХСОД у Дніпропетровську було спочатку відхилене місцевою владою, яка підтримала опозицію Ради у справах релігій ЦІХСОД, як це було в Харкові, але зрештою було схвалено внаслідок судових дій після того, як національна релігійна політика знову почала докорінно змінюватися [3, р. 565].

Рада у справах релігій України (далі – РСРУ) також намагалася згорнути діяльність ЦІХСОД, відмовившись продовжувати короткотермінові візи іноземних місіонерів уже в Україні, а також відмовляючи у візах потенційним місіонерам, затвердженим місцевими філіями ЦІХСОД. Цей підхід РСРУ щодо обмеження був оскаржений посольством США. Проте посол безуспішно намагався втрутитися в ситуацію наших відносин з українським урядом. Ті місіонери, які служили в Україні і чії візи закінчилися до завершення їхньої дворічної місії, отримали офіційні повідомлення від посольства США, щоб вони продовжували перебувати з їхніми простроченими візами, заявивши, що вони подали заявки на продовження віз і очікують визнання з боку Міністерства закордонних справ України. Ця дія успішно утримувала міліцію і РСРУ від арешту й висилки будь-яких місіонерів протягом 1993–1994 років.

Інша політика протидії скороченню кількості місіонерів ЦІХСОД полягала в тому, щоб запрошувати до США і навчати тут українських молодих членів Церкви, щоб вони опісля могли служити місіонерами. У кожному місті, де існували філії ЦІХСОД, було принаймні кілька українських «місіонерів округу». У Києві, наприклад, було 30 добре навчених молодих людей, кожен з яких служив 20 годин на тиждень. Десять з них поїхали до Одеси, щоб замінити десять американських місіонерів протягом тридцяти днів, доки останні мали тимчасово залишити Україну,

щоб продовжити термін дії візи. В Одесі було 25 зацікавлених церквою українців, яких треба було навчати і підготувати до хрищення. Через місяць я відвідав їх в Одесі та провів з ними інтерв'ю. 23 з 25 осіб були готові, і ми стали свідками їхнього хрищення [2, р. 117–119].

4. Держава як посередник релігійного замирення з 1995 р. Початок змін в українській релігійній політиці припадає на час приходу вдруге на президентську посаду Леоніда Кучми у червні 1994 р. Керування релігійними справами було передано новому Міністерству у справах національностей, міграції та релігії, яким керував Василь Серета, високопоставлений чиновник, який був сильним прихильником УПЦ МП [12, р. 18].

Релігійна політика президента Кучми, як і його попередника Л. Кравчука, не вела до вибору де-факто державної конфесійної церкви. Ця політика може бути позначена як «обмежена віротерпимість» у державному ставленні до великих конкуруючих конфесій і віросповідань місцевих меншин. Спочатку президент Кучма виявляв навіть меншу «обмежену терпимість» стосовно до діяльності іноземних релігійних конфесій. У своєму зверненні до релігійних лідерів 29 липня 1994 р. він підкреслив важливість Поправок 1993 р. щодо «регулювання іноземного релігійного впливу» [4, р. 26]. Відносини між великими церквами були «не толерантні», що призвело до вибуху насильства у «чорний вівторок».

На думку ЗМІ й громадськості, «чорний вівторок» (це – похорон Патріарха Володимира Романюка) був катастрофою для нового президента Кучми і його політики щодо релігії. Це спонукало уряд нормалізувати відносини з Українською Православною Церквою Київського Патріархату та іншими релігійними організаціями в Україні. Василь Серета, який очолював релігійну політику Кучми на користь УПЦ МП, був звільнений, бо не зміг налагодити порозуміння між основними гілками православ'я. Міністерство у справах національностей, міграції та релігії було скасовано й замінено новою Державною радою у справах релігій (ДРР) з повним представництвом в Кабінеті Міністрів. Першим керівником цієї Ради в другій половині 1995 р. був призначений Анатолій Коваль [4, р. 25–26].

Довгоочікувана Конституція України була проголошена в 1996 р. Стосовно релігії Конституція постає демократичною: вона проголошує рівноправність для всіх громадян України незалежно від їх віросповідань.

8. Державно-церковні відносини

Стаття 35 не встановлює державну церкву в країні і не пропонує будь-який особливий статус для будь-якої конфесії. «Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова». Усім громадянам України гарантовано «свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність... Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа від церкви» (Конституція України: 1996, стаття 35). Негромадянам України (зокрема іноземцям) не пропонують будь-які з цих гарантій.

Незважаючи на триваючу відсутність повної міжконфесійної толерантності серед основних, а також невеликих релігійних організацій, ДРР діяла в основному відповідно до міжнародних конвенцій релігійної свободи з 1995 р., з важливим винятком щодо прав негромадян.

Одним з показників ступеня терпимості в Україні є велика кількість на її теренах різних конфесій, які отримали юридичну реєстрацію в Україні після 1995 р. На початок 1990-х в країні були офіційно зареєстровані лише дев'ять різних релігійних течій, а до 2001 р. це число досягло 105, в тому числі велика кількість новоз'явлених релігійних рухів від багатьох християнських, єврейських, мусульманських, східних та інших конфесійних напрямків. Загальна кількість зареєстрованих релігійних громад в 2001 р. досягла 24 311, а рівень зареєстрованих релігійних організацій в порівнянні із загальною чисельністю населення в Україні досяг приблизно рівня Польщі, але був удвічі вище, ніж у Білорусі та в чотири рази вище, ніж в Російській Федерації [9, р. 124].

Було кілька випадків, коли регіональна або місцева влада перешкоджала реєстрації нових релігійних рухів, але такі дії суперечили політиці Державного комітету у справах релігії, оскільки ці спільноти були зареєстровані без перешкод в інших регіонах України [19, с. 17–25]. Можливо, тільки одному або двом заявникам було відмовлено на загальнодержавному рівні і то з обґрунтованих мотивів.

Другим показником віротерпимості в країні є дія або їхня відсутність щодо скасування реєстрації релігійних груп або їхнє покарання. Не було ніяких подібних випадків з часу дій органів державної безпеки, крім щодо «Білого Братства» в 1993 р. Діяльність цієї течії була призупинена, тому що білобратчики, як вважалося, брали участь в діях, які загрожують національній безпеці.

Третім показником є позитивні відносини, які ДРР встановила зі всіма зареєстрованими традиційними і нетрадиційними конфесіями. Скарги деяких релігійних організацій (наприклад ЦІХСОД і Свідків Єгови) на дії Держради зменшилися після 1995 р. ДРР стала терпеливим, наполегливим посередником у спробах вирішити міжконфесійні конфлікти, ставилася з повагою до кожної сторони і сприяла толерантним відносинам між різними релігійними спільнотами. Проте деякі питання щодо релігійної власності все ж залишаються невирішеними, хоч був зроблений значний прогрес у досягненні цієї мети.

Найбільш важливим досягненням новоутвореної Державної ради у справах релігії була повага до свободи релігійних меншин, незважаючи на протидію цьому деяких політичних і релігійних інституцій країни. Неупереджена посередницька роль Ради і політика повної віротерпимості щодо нетрадиційних конфесій тривали навіть за часів авторитаризму років президентства Януковича і після цього [16, р. 4–8].

Саме державна «віротерпимість» щодо Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів сприяла більшому її поширенню на теренах України. Після реєстрації Церкви в Києві, Донецьку, Харкові, Одесі, Сімферополі й Горлівці й подання заяв на реєстрації в Дніпропетровську і Макіївці Церква ІХСОД мала право подати заяву на реєстрацію її Національного центру. Ця дія була запропонована керівництвом 6 квітня 1994 р. на зборах президентів українських філій Церкви, де Олександра Манжоса, вченого-біолога, який був президентом округу Церкви в Києві, було обрано президентом Національного центру Церкви. Після ряду прямих переговорів президент О. Манжос отримав повну довіру ДРР. Уряд консультувався з професором Анатолієм Колодним, керівником Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. Професор А. Колодний дав позитивну рекомендацію на користь надання повного правового статусу Національному центру Церкви ІХСОД [3, р. 565]. У 1995 р. Національний центр Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів в Україні був визнаний офіційно.

Міжнародне Головне управління Церкви ІХСОД визнала повну зрілість Церкви Святих останніх днів в Києві, проголосивши в 2004 р. про організацію в Києві нового колу Сіону – першого колу на всій території колишнього СРСР і Східної Європи. Крім призначення

8. Державно-церковні відносини

місцевого українського президентства колу, патріарха і вищої ради, шістнадцять київських філій були реорганізовані в сім великих громад – приходів, кожен з яких скеровувався місцевим українським єпископом. Усі посади Церкви обіймали вже місцеві українці, які були покликані й скеровані українським президентством колу або українським єпископом, а не іноземним президентом місії, як це було до цього.

Київський храм є 134-м храмом, зведеним Церквою ІХСОД у світі, але, за винятком перших років існування Церкви, це єдиний храм, побудований протягом 20 років після прибуття перших місіонерів на ці території. Цей храм служить Святим останніх днів, які живуть в дев'яти країнах – в Україні, Росії, Білорусі, Молдові, Казахстані, Вірменії, Грузії, Румунії і Болгарії. Рішення про будівництво цього храму було оголошене в 1998 р. Знадобилося дев'ять років, щоб знайти ділянку розміром біля 5 гектарів в південно-західній частині Києва і отримати схвалення влади на її придбання. Церемонія, присвячена початку будівництва, відбулася 23 червня 2007 р., а саме будівництво було завершено в день освячення – 29 серпня 2010 р. Київський храм виграв кілька національних нагород за свою надзвичайно гарну архітектуру. Схвалення урядом виділення ділянки в Києві та зведення такої великої, прекрасної будівлі для релігійних цілей символізує повну віротерпимість в Україні щодо Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів.

Частина III. Пояснення Української державної релігійної політики.

Автори статті вважають, що серед досягнень більшості основних цілей посткомунізму, показники України в галузі економічних реформ, державного контролю, здолання корупції, проведення політичної демократизації, а також забезпечення в країні загальних прав людини не були вражаючими у порівнянні з іншими країнами [5, р. 3–6; 11, р. 31–75]. Тоді постає питання: чому ж Україна мала більш позитивні досягнення в релігійній свободі й повній державній віротерпимості щодо релігійних меншин в порівнянні з більшістю інших нових держав колишнього Радянського Союзу? Після більш ніж двох десятиліть статус релігії істотно змінився в усіх цих країнах, проте більшість з них ще не досягла значних позитивних змін щодо дотримання релігійних прав людини. Принаймні, з 1995 р. Україна стала однією з небагатьох країн, які послідовно надають ліберальну підтримку свободі діяльності широкого спектру релігійних орієнтацій.

Чому ж Україна досягла відносно «повної терпимості» по відношенню до нетрадиційних конфесій, у той час як коли найближчі її сусіди – Росія і Білорусь – цього не зробили? Вважаємо, що є принаймні два важливі чинники, які пояснюють цей факт. По-перше, це відсутність конкретної релігійної ідентичності в українському націоналізмі. Коли говорять про російський або білоруський націоналізм, мається на увазі включення східного православ'я та його Церкви. В Україні історично сталася інша ситуація. «Український проект» дев'ятнадцятого століття мислителів Галичини свідомо абстрагується від релігійної відмінності між православними і католиками, щоб створити єдину українську ідентичність. На відміну від Росії чи Польщі, націоналізм в Україні не так сильно ототожнюється з однією якоюсь конкретною релігією [18, р. 474]. Розколювання православ'я України на три його церкви створює сучасну реальність, в якій всі конфесії в Україні є меншинами. Ця ситуація зробила більш легкою можливість для світської політичної еліти однакового ставлення до різних конфесій. Відсутність сильної специфічної релігійної ідентичності в українському націоналізмі означає, що українські лідери можуть проводити «національне відродження», не відчуваючи необхідності урізання прав релігійних свобод для меншин.

Другим фактором є дія релігійного розмежування між основними конфесіями при політичній стабільності, тому що вони зміцнюють політичні та територіальні розколи. Головні православні та католицькі конфесії займають відносно окремі території й мають надто нетерпиме ставлення одне до одного. Після того, як «чорний вівторок» призвів до насильницьких релігійних зіткнень біля Софійського собору, керівництво Кучми зрозуміло, що релігійний конфлікт може призвести до політичної нестабільності. Відтак міжконфесійна нетерпимість спонукає державу орієнтуватися на релігійну нейтральність у вирішенні міжконфесійних конфліктів, а також визнавати права усіх конфесійних спільнот на законну діяльність. Світська політична еліта розуміє, що міжконфесійний конфлікт найкраще контролювати, щоб запобігти нестабільності. У сукупності ці два фактори пояснюють, чому релігійна свобода є захищеною в постсоціалістичній Україні.

Все ж не можна із впевненістю сказати, що релігійній свободі в Україні нічого не загрожує у майбутньому. Україна досі не стала країною,

8. Державно-церковні відносини

де домінує культура гармонійного релігійного деномінаціоналізму, коли кожна конфесійна спільнота приймає і поважає права інших. Ще є потужні політичні сили, які можуть спробувати причепити український «національний потяг» до «скакових коней» офіційно встановленої якоїсь релігійної течії. Однак, якщо розробники української політики є мудрими, то вони будуть продовжувати чинити опір цьому «звуку сирени», розуміючи, що «національне відродження» повністю відповідає релігійному плюралізму і повазі до свободи всіх конфесій. Вони зрозуміють також, що ця існуюча політика буде більш ймовірно забезпечувати безпеку і стабільність українському «національному потягу», ніж альтернативна. У той же час, можливо, такі організації, як Центр релігійної інформації і свободи Української Асоціації релігієзнавців, які присвячують свою діяльність вихованню української громадськості в дусі соціальної та міжконфесійної толерантності, будуть успішними в довгостроковій перспективі у виконанні своєї великої і значущої місії.

1. Biddulph H. L. Unpublished Memorandum to Elder Hans B. Ringger / Howard L. Biddulph. — 1993. — April 20. — 14 p.
2. Biddulph H. L. The Morning Breaks. Stories of Conversion and Faith in the Former Soviet Union / Howard L. Biddulph. — Salt Lake City : Deseret Book, 1996. — 382 p.
3. Biddulph H. L. Toleration of Minority Religions: Russia, Ukraine, and Belarus, Religious Liberty and the Global Church / Howard L. Biddulph. — Provo : David M. Kennedy Center for International Studies ; Brigham Young University, 1996. — P. 559–569.
4. Biddulph H. L. Mormon Missionaries and the Post-Soviet State: The Russian Federation and Ukraine / Howard L. Biddulph // The Mormon History Association Conference. — Copenhagen and Aalborg, Denmark, 2000. — P. 1–30.
5. D'Anieri P. Politics and Society in Ukraine / D'Anieri Paul, Kravchuk Robert, Kuzio Taras. — Boulder Co. : Westview Publishers, 1999. — 312 p.
6. Durham W. Cole Jr. Russia's 1997 Law on Freedom of Conscience and Religious Associations: An Analytical Appraisal / Durham W. Cole Jr. and Homer Lauren B. // Emory Intern. Law Review. — 1998. — № 12. — P. 1–59.
7. Fish M. S. Democracy From Scratch / Fish M. Steven. — Princeton N. J. : Princeton University Press, 1995. — 230 p.
8. Homer L. B. Federal and Provincial Religious Freedom Laws in Russia / Homer Lauren B. and Uzzell Lawrence A. — 1998. — P. 1–29.
9. Kolodny A. Religion and the Churches in Modern Ukraine / Kolodny Anatoly, Filypovich Lyudmila, Biddulph Howard L. — Kyiv, 2001. — 124 p.

10. Fred L. Back to the Soviet Era: Putin's New Law Could Lead to Religious Crack-down [Electronic resource] / Lucas Fred. — Access mode: <http://dailysignal.com/2016/07/20>.
11. Motyl A. J. Dilemmas of Independence: Ukraine After Totalitarianism / Motyl Alexander J. — New York : Council on Foreign Relations Press, 1993. — 286 p.
12. Plokhly S. Church, State, and Nation in Ukraine / Sergei Plokhly // Religion in Eastern Europe. — 1998. — No. 5. — P. 1–28.
13. Ramet S. P. Religious Policy in the Era of Gorbachev / Ramet Sabrina P. // Religious Policy in the Soviet Union. — New York : Cambridge University Press, 1993. — P. 32–38.
14. Rigby T. H. Mono-Organizational Socialism and the Civil Society / T. H. Rigby // The Transition From Socialism. — Melbourne : Longman, 1991. — P. 107–122.
15. Shils E. The Virtues of Civil Society / Shils Edward // Government and Opposition. — 1991. — Vol. 26, no.1. — P. 3–20.
16. Wilson A. The Ukrainians: Unexpected Nation / Wilson Andrew. — New Haven and London : Yale University Press, 2002. — 244 p.
17. Witte J. Jr. Soul Wars: The Problem and Promise of Proselytism in Russia / Witte John Jr. // Emory International Law Review. — 1998. — Vol. 12. — P. 1–19.
18. Yelensky V. Religion, Church, and State in the Post-Communist Era / Yelensky Victor. — Brigham Young University Law Review, 2002. — No. 2. — P. 453–488.
19. Біддулф Г. Religious Freedom in the Democratic State: Ensuring Tolerations in Regions and Localities / Г. Біддулф // Державно-церковні відносини в Україні: регіональні аспекти. — Хмельницький : Хмел. інститут регіон. управління і права, 2003. — С. 17–25.
20. Біддулф Г. How Religious Freedom and Tolerance Affect Democratization: An Assessment of Ukraine / Г. Біддулф // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія Філософія. — Чернівці, 2003. — С. 38–53.
21. Біддулф Г. Толерантність нової віри в Україні: дослідження Церкви Ісуса Христа СОД / Г. Біддулф, Л. Біддулф // Релігійна свобода : наук. щорічник. К. : УАР, 2016. — № 19. — С. 77–85.
22. Филипович Л. Культура релігійного життя : вибрані твори / Л. Филипович. — К. : УАР, 2016. — 584 с.